עיצורים חוככים

בר ירושלמי מבקר בתערוכתו של קולקטיב האמנים Tatars and Slavs במרכז לאמנות עכשווית בוילנה, ומרחף אתם על מרבד קסמים בין מרחביה הדמוגרפיים, הלשוניים, הדתיים והסוציאליים של ממלכת אירואסיה.

מאמר מאת בר ירושלמי דצמבר 16, 2017

במרכז העיר אקשיר (Aksehir) שבטורקיה ניצב לו על כן פסל ברונזה משונה למראה. גבר חבוש טורבן רכוב על גב חמור, כשפניו לאחור. זהו מולא נאסר א-דין (Nesreddin Mulla), או ג׳וחה, בשמו האחר, החכם הסופי האגדי בן המאה ה-13, שעשרות סיפורי פולקלור והגיגי חוכמה מבוססים עליו, וגם לא מעט בדיחות ומעשי שטות. דמותו של נאסר א-דין שזורה כחוט השני בהיסטוריה המוסלמית והסלבית של מזרח אירופה ואסיה המרכזית. זהו דימויו של החכם הדוהר אל העתיד אך פונה בגופו אל ידע העבר. כמו יאנוס, האל בעל שתי הפנים, או מלאך ההיסטוריה של ולטר בנימין, דמותו של נאסר א-דין חוברת אל המיתולוגיה הקולקטיבית: ישות על-זמנית הרואה את מורכבות הקיום והמיזוג בין נרטיבים שונים, או אולי דמות של שוטה הלועג לסדרי הקיום ומציע אלטרנטיבה פילוסופית דרך מעשי בדיחה.

_MG_2639-HDR.jpg

[1]מולה נאסר א-דין האנטי-מודרני, 2012
פלדה ,לכה צבע ,פיברגלס ,מ"ס 80X180X180

צילום: אנדריי ואסילנקו

מסופר שכשראוהו תלמידיו ברחובות העיר, שאלוהו מדוע רוכב הוא על חמורו כשפניו פונות לאחור. ענה להם נאסר א-דין: ״החיה ואני רוצים ללכת בכיוונים שונים, אז ניתן לומר שזוהי הפשרה בינינו". מושג הפשרה בסיפור זה עובר כחוט השני בגוף עבודותיהם של Tatars and Slavs, קולקטיב אמנים אשר לאחרונה הוקדשה לו התערוכה המרכזית במרכז לאמנות עכשווית (CAC) בוילנה, בירת ליטא. עבודתם עוסקת באזורי דואליות תרבותיים וסוֹציו-אקונומיים בין המערב למזרח ובתמהיל שנוצר מהם. נאסר א-דין הוא אנטי גיבור-על המופיע בלא מעט מהעבודות שהם מציגים בתערוכה: כקמע קסם המקדם את באי התערוכה, או כמורה דרך חכם המוליך אותם במסדרונות הזמן הרב-ממדי.

הקולקטיב, שהחל את דרכו בשנת 2006 כקבוצת קריאה איזוטרית שחלקה חיבה למגזינים נדירים בנושאי בלשנות ואנתרופולוגיה, גדל במהרה ואסף אליו קבוצת חברים נרחבת הכוללת אוצרים, אקדמאים ואמנים שונים מרחבי העולם, המשמשים כפה וידיים לעשייתו של הקולקטיב. הם מגדירים את פעולתם כ״ארכיאולוגיה של היום-יום״, ואת תחום פעולתם כאזור שמשתרע ממזרח לחומת ברלין (לשעבר) וממערב לחומת סין הגדולה. נהוג לכנות אזור זה ״אירואסיה״, כשמה של יבשת-העל הכוללת את אירופה ואסיה, שהתכנסו בתהליך טקטוני לרצף יבשתי.

התערוכה ״Mouth to Mouth״ בוילנה, באוצרותה של מוניקה ליפשיץ (Lipšic), ממקדת את אזורי המפגש האלה באזור אורגני אחד: הפה. היא מפרקת את חלל הפה לשלל תפקודיו ומסמנת אותו ככלי פוליטי ותרבותי לתיעול של מסורות והיסטוריות אוריליות, בו נבחנות אפשרויות של ביטוי זהויות או הדחקתן. סיפורי עם, בדיחות פונטיות, פיסות ומלמולי היסטוריה המועברים כבליל סמיך מפה לפה (כפי שמרמזת הכותרת), כפעולת החייאה תרבותית.

[2] _MG_2658.jpg

Mouth to Mouth[3]
מראה הצבה. המרכז לאמנות עכשווית, וילנה (CAC)

צילום: אנדריי ואסילנקו

[4] unnamed.jpg

MOTHER TONGUES
& FATHER THROATS

[5]לשונות אם וגרונות אב, 2013
חוטי צמר, כ-300X500 ס"מ

העבודה*לשונות אם וגרונות אב* (*Mother Tongues and Father Throats*) משנת 2013 היא שטיח קיר המציג דיאגרמה של האלפבית הערבי, ומצליב את האותיות עם האזורים בחלל הפה המשמשים לביטוין. האמנים בוחנים את הפוליטיות של חלל הפה, את תפקודיו ואת יכולותיו לבצע פעולות של חיבור, מניפולציה, החסרה או הוספה. הם יוצרים הקבלה בין האלפבית העברי והקירילי דרך הפונמות[1]הגרוניות [gh] ו-[kh]. בכך הם מפנים את תשומת הלב לחיבורים בלשניים בין תרבויות אברהמיות הקשורות זו לזו מבחינה דמוגרפית והיסטורית דרך אזור הגרון. ה-[kh] מבחינתם אינו רק הברה קולית, כי אם "מרחב גרוני של ביטוי וקדושה בין ערבית, עברית ורוסית", שבו נפגשים מסורות מיסטיות של "גימטריה קבלית, האבג'ד הערבי או הפוטוריזם הרוסי מנקודת מבטו של ולדימיר חלבניקוב (Khelbnikov)".[2]הגרון, הם מרמזים, הוא האזור בו התפילה מופקת: חלל של הטרוגניות דתית שבו ניתן לגשר על מאות שנים של נפרדות אידאולוגית.

משחק המילים בין לשון האם (tongue mother - שפת אם) לגרון האבות מעלה נקודה נוספת הנוגעת בהקשרים המגדריים והגניאלוגיים של השפה, ובדרך שבה אלה באים לכדי ביטוי בחינוך של מערכת שרירי הלוע שלנו. הפה, מרמזים לנו, הוא זירה למפגש פיזי בין קהילות אנושיות, אתר זיכרון והנצחה לאבותינו ואמותינו הקדמונים, שהנחילו לנו מסורות של ביטוי קולי.

[6] _MG_2667.jpg

Mouth to Mouth [7]
מראה הצבה. המרכז לאמנות עכשווית, וילנה (CAC)

צילום: אנדריי ואסילנקו

[8] LoveLetterNo2_2013.jpg

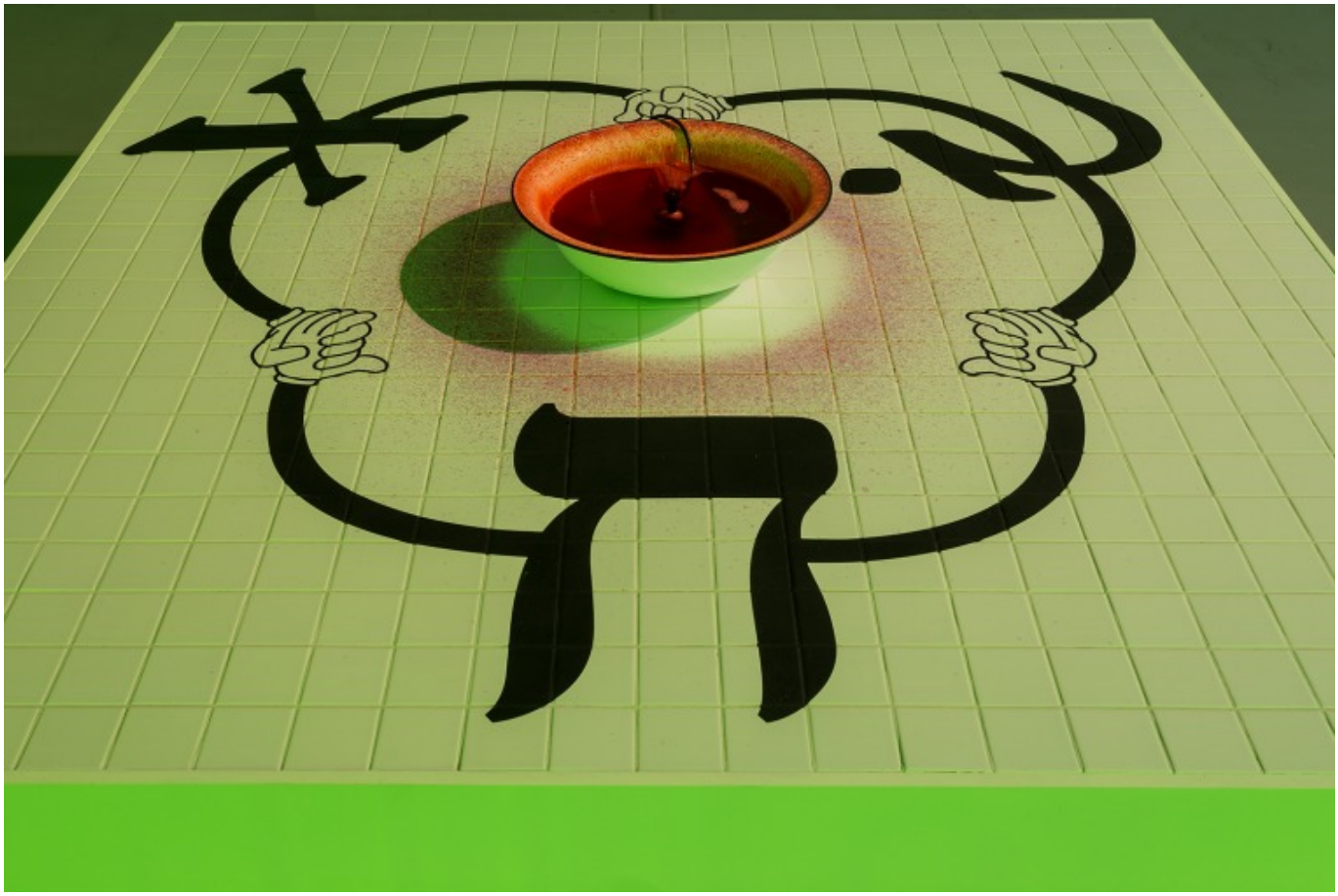
[9]מכתבי אהבה, 2013-2014
חותי צמר, כ-250X250 ס"מ

בסדרת עבודות אחרת,*מכתבי אהבה* (*Love Letters*, 2013-2014), ממשיכים האמנים לבחון את השפה, על הממד הפוליטי שלה, דרך תצוגה של סדרת קריקטורות מאת ולדימיר מאיאקובסקי (Mayakovsky), משורר פוטוריסטי מראשית המאה העשרים ומי שהיה ממובילי האוונגרד והאקספרימנטליות בתחום השפה. האיורים, שהופקו והוצגו מחדש במלואם כשטיחי קיר, מהדהדים את ההיסטוריה של המהפכה הרוסית בשנת 1917, שבמהלכה מצאו הבולשביקים את עצמם יורשים ושליטים על שאריות של האימפריה הרוסית, שברובן היו קהילות מוסלמיות גדולות, דוברות טורקית. לנין האמין שעל מנת לקיים את "מהפכת המזרח" יש להעביר את הקהילה המוסלמית תהליך 'מערביזציה' באמצעות תרגום האלפבית הערבי לאותיות לטיניות.[3]

האמנים מבקרים מחדש את אותם מהלכי מחיקה ושינוי לשוניים דרך איוריו של מאיאקובסקי: באיור מס׳ 3, למשל, מופיעה דמות גבר בעל ארבע לשונות. כל אחת מהן מייצגת הברה פרסית שחסרה באלפבית הערבי, ולמעשה מסמנת ומבדילה את

הדובר בה כזהות נפרדת בתוך הקהילה הערבית המוסלמית, ומצביעה על כך שהשפה הפרסית נטמעה בתוך האסלאם הערבי. באיור מס׳ 9 נראית דמות זועקת בכאב הברות קיריליות בניסיון להגות את הצליל [dj], אשר עבר מניפולציות שונות - פעם אחת עם עליית ברית המועצות וכפיית תרגום האלפבית הערבי ללטינית, ופעם נוספת בשנת 1939, כאשר האלפבית שונה לאותיות קיריליות.

[10] _MG_2813.jpg

Reverse Joy (Kha), 2012[11]
משאבת מזרקה, פיגמנט, מים, קערת מתכת, צבע אקרילי, MDF, אריחי קרמיקה, 60X241X241 ס"מ

צילום: אנדריי ואסילנקו

גם הלשון עצמה לא חמקה מעיניהם הבוחנות של חברי הקולקטיב, והם מגדירים אותה כ״זמר הראשי, זה שתופס תפקיד מרכזי בכל מעשה של התנגדות, בין אם הוא חושני, פוליטי, או מטפיזי״. הלשון של חברי הקולקטיב אכן נראית כמי שמרדה במוסכמות. היא מנותקת מהגוף אותו היא משרתת, מלופפת סביב עצמה כמו יצור רירי עיוור המנסה למצוא את דרכו בעולם זר, או מתפלשת מאחורי סורג ובריח לאחר שסומנה כאויב וכמטרד.

האמנים מצביעים על רגעים של סדיזם בלשני בהיסטוריה המזרח-אירופאית, שבה השפה נמצאת באופן תמידי ביחסי כוחות פוליטיים של שליט ונשלט. הכותרות של העבודות, (למשל, *Love letters, Hung and Tart*) מנכיחות ומאשרות באירוניה את אותם מהלכי כוח פונטיים ומעניקות להם נופך גופני, כמעט ארוטי, בו האיברים המשמשים להפקת השפה הם גם אלה שמשמשים באקט המיני.

[12] _MG_2823.jpg

Mouth to Mouth [13]
מראה הצבה. המרכז לאמנות עכשווית, וילנה (CAC)

צילום: אנדריי ואסילנקו

לצופה הלא-מקומי יש קושי מסוים בהתחברות לעבודות כה גדושות במוטיבים פוליטיים וזהותיים מסועפים. הנרטיב האוצרותי (של האמנים או של האוצרת) מרתק ומסקרן. זהו מעין מרבד קסמים המרחף בין מרחביה הדמוגרפים, הלשוניים, הדתיים והחברתיים של ממלכת אירואסיה, אך גם דורש מהצופה עבודת עומק ולמידה נרחבת של נרטיבים היסטוריים המסתתרים מאחורי העבודות. לאלה שירימו את הכפפה ויצללו אל תוך עולם הסיפורים שהעבודות מציגות מובטחת נסיעה מרתקת ומלאת הפתעות, שבה ההתענגות על חושניות הפה ומשחקי השפה מצליחה לדלג מעל לפערי ידע היסטוריים או מקומיים. הפה, הם חוזרים וטוענים לכל אורך התערוכה, הוא הפתח אל תרבות אנושית קולקטיבית, מכונה ביולוגית משוכללת המתעדת ומשמרת מהלכים של ביטוי והשתקה.

״יש חשיבות רבה לכך שנשוב ונחזור על טעויותינו, כדי להזכיר לדורות הבאים את עומק טיפשותנו.״ המשפט הזה זורח באור פלורסצנטי תחת שורה של נורות ניאון המקשות על הקריאה, מאירות את הצופים בתערוכה ומזכירות להם, באור הירקרק והמבחיל, את המסר שמרחף מעל לכול העבודות: טעויות העבר הן רב-זמניות, והן מתקיימות בזמן הווה מתמשך. אל הווה זה צולל הקולקטיב שוב ושוב במטרה לדלות קטעים של היסטוריות חבויות.

[14] _MG_2690.jpg

Mouth to Mouth[15]
מראה הצבה. המרכז לאמנות עכשווית, וילנה (CAC)

צילום: אנדריי ואסילנקו

התערוכהSlavs and Tatars. Mouth to Mouth [16]הוצגה במרכז לאמנות עכשווית בוילנה בין ה-9 בספטמבר ל-18 באוקטובר, 2017

1. בשפה מדוברת, 'פונמה' (לפי הצעת האקדמיה ללשון העברית: 'הֶגֶן') היא יחידה תאורטית בסיסית של הגייה שעשויה להבדיל בין מילים; כלומר, החלפה של פונמה אחת באחרת הופכת מילה אחת למילה שונה.
2. Babaie, Sussan. Heiser, Jorg. Joselit, David, 2017. Slavs and Tatars: Mouth to Mouth, S.l.: Verlag der Buchhandlung W.

- 3. שם. בעמ' 139

Source URL: http://tohumagazine.server288.com/he/article/%D7%A2%D7%99%D7%A6%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%97%D7%95%D7%9B%D7%9B%D7%99%D7%9D

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/_MG_2639-HDR.jpg
[2] http://tohumagazine.server288.com/he/file/mg2658jpg
[3] https://tohumagazine.com/sites/default/files/_MG_2658.jpg
[4] http://tohumagazine.server288.com/he/file/unnamedjpg-4
[5] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed_4.jpg
[6] http://tohumagazine.server288.com/he/file/mg2667jpg
[7] https://tohumagazine.com/sites/default/files/_MG_2667.jpg
[8] http://tohumagazine.server288.com/he/file/loveletterno22013jpg
[9] https://tohumagazine.com/sites/default/files/LoveLetterNo2_2013.jpg
[10] http://tohumagazine.server288.com/he/file/mg2813jpg
[11] https://tohumagazine.com/sites/default/files/_MG_2813.jpg
[12] http://tohumagazine.server288.com/he/file/mg2823jpg
[13] https://tohumagazine.com/sites/default/files/_MG_2823.jpg
[14] http://tohumagazine.server288.com/he/file/mg2690jpg
[15] https://tohumagazine.com/sites/default/files/_MG_2690.jpg
[16] http://www.cac.lt/en/exhibitions/past/17/8621